

bp Roman Pindel¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Biblijne wzorce dla współczesnej aktualizacji na przykładzie Dz 4, 1–31

Streszczenie

Artykuł przedstawia w pierw założenia i zasady, a następnie trzy kroki aktualizacji według dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele*. Zwraca uwagę na teksty zawarte w Dziejach Apostolskich, w których można znaleźć realizację postulatów dokumentu Komisji dotyczącej aktualizacji (Dz 1, 15–26; 4, 1–31 oraz 15, 13–21). W analizie literacko-retorycznej tekstu Dz 4, 1–31 wskazuje realizację trzech kroków aktualizacji zawartych w dokumencie *Interpretacja Biblii Kościele*. Model aktualizacji, zawarty w badanym tekście, ma niezwykłą wagę, stanowi bowiem natchniony zapis wzorcowego dla przyszłych pokoleń postępowania Kościoła Apostolskiego.

Słowa kluczowe: Dzieje Apostolskie, aktualizacja, model, *Interpretacja Biblii w Kościele*, Dz 4, 1–31

Summary

Biblical Patterns for the Modern Actualization on the Example of Acts 4:1–31

The article first presents the assumptions and principles followed by three steps of the actualization according to the document *Interpretation of the Bible in the Church* by the Pontifical Biblical Commission.

Then the article discusses the texts contained in the Acts of the Apostles, in which you can find the implementation of the postulates of the Commission's document regarding the actualization (Acts 1:15–26; 4:1–31 and 15:13–21). The literary-rhetorical analysis of the text Acts 4:1–31 indicates the implementation of three steps of actualization as presented in the document *Interpretation of the Bible in the Church*. The model of actualization, applied in the analyzed text, is an inspired record of best practice for future generations of Christ's disciples.

Keywords: Acts, actualization, model, *Interpretation of the Bible in the Church*, Acts 4:1–31

¹ Bp Roman Pindel (ORCID: 0000-0002-9938-2744) – prof. dr hab., wykładowca na Wydziale Teologicznym UPJPII w Krakowie, w Katedrze Hermeneutyki Biblijnej i Judaistyki; zajmuje się Pismami Pawła Apostoła oraz Dziejami Apostolskimi, interpretacją Biblii w życiu Kościoła; nowymi metodami badania tekstu biblijnego, zwłaszcza różnymi odmianami analizy retorycznej. E-mail: atpindel@cyf-kr.edu.pl.

Przez długi czas w Kościele stosowana była akomodacja, zakorzeniona w księgach biblijnych, a rozumiana jako „przystosowanie przepowiadania treści objawienia jako słowa Bożego ST i NT do mentalności odbiorców (1) oraz aplikacja tekstów biblijnych dla zilustrowania innej treści, nie zamierzonej przez autora natchnionego (2)”². W różnych swoich odmianach, z licznymi zastrzeżeniami aprobowana była akomodacja przede wszystkim w przepowiadaniu chrześcijańskim.

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele*³, bez jakiegos „pożegnania” z akomodacją⁴, wprowadza termin „aktualizacja” oraz daje wskazania dotyczące jej realizacji we współczesnych sytuacjach życia chrześcijańskiego.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie w wybranych tekstach Dziejów Apostolskich elementów właściwych dla aktualizacji w rozumieniu dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej⁵. Tego typu egzemplifikacja oparta na tekstach Dz 4, 1–31 powinna pomóc i zachęcić do stosowania aktualizacji zarówno pasterzy, jak i wiernych.

1. Założenia i zasady aktualizacji

Aktualizacja Biblii w Kościele zakłada, że we wspólnocie wierzących, „zbudowanej na fundamencie apostołów i proroków, gdzie kamieniem węgielnym jest sam Chrystus Jezus” (Ef 2, 20), wciąż nie tylko strzeże się i zachowuje święte Księgi (IBK IV. A 1), ale także z tym Kościołem-Oblubienicą rozmawia nadal/nieustannie Chrystus-Oblubieniec.

² J. Szlaga, *Akomodacja biblijna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, kol. 242.

³ Korzystam z tłumaczenia na język polski zwanego w: *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich*, tłum. i red. R. Rubinkiewicz, Warszawa 1999. Dalej skrót IBK z podaniem części (IV – *Interpretacja Biblii w życiu Kościoła*), partii (A – Aktualizacja) oraz kolejnego punktu (1–3).

⁴ W *Encyklopedii katolickiej*, t. 1, z roku 1985, brak hasła „aktualizacja”, zaś w dokumencie *Interpretacja Biblii w Kościele* (z 1993) nie ma terminu „akomodacja”.

⁵ Różne sposoby podejmowania nowych sytuacji w Dziejach Apostolskich w: W.A. Barry, *Wsluchać się w Boga*, Warszawa 1994, s. 96–103.

1.1. Założenia teologiczne dla aktualizacji

Dynamizm przemawiania Boga w dziejach Ludu Bożego ukazuje Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (8) w znamienych słowach:

Tak więc Bóg, który niegdyś przemówił, rozmawia bez przerwy z Oblubienicą swego Syna ukochanego, a Duch Święty, przez którego żywy głos Ewangelii rozbrzmiewa w Kościele, a przez Kościół w świecie, wprowadza wiernych we wszelką prawdę oraz sprawia, że słowo Chrystusowe obficie w nich mieszka [por. Kol 3, 16].

Użyty w tekście zwrot „wprowadza wiernych we wszelką prawdę” odnosi się do głębszego rozumienia słowa Bożego i do odkrywania w nim aktualnych wskazań do życia. Aktualizacja bowiem stanowi sposób rozumienia orędzia Biblii w sytuacji nowych wyzwań i niepowtarzalnych sytuacji, w których wierzący szukają światła w słowie Bożym przekazywanym w Kościele⁶.

„Słowo Chrystusa zaś obficie mieszka” w wierzących wówczas, gdy księgi biblijne, pisane w określonym czasie i środowisku, przy użyciu właściwych dla niego sposobów komunikowania się, są odczytywane z pomocą Ducha Świętego, tego samego, który wcześniej natchnął hagiografów do pisania i redagowania świętych ksiąg. Zasada, iż Pismo święte „winno być interpretowane w tym samym duchu, w którym zostało napisane” (*Dei Verbum* 12), należy do fundamentalnych spośród teologicznych, którymi ma kierować się katolicki interpretator Biblii (IBK IV. A 1).

Tekst Papieskiej Komisji Biblijnej zwraca uwagę na fakt, że aktualizacja jest możliwa, ponieważ istnieje „pełnia sensu tekstu biblijnego” (*plénitude de sens du text biblique*), dzięki której orędzie Biblii odnosi się do ludzi wszystkich epok i kultur (IBK IV. A 2). Dlatego to w każdym pokoleniu i każdym kręgu kulturowym wierzący mogą dokonywać aktualizacji, wyrażającej wpływ na wartości i normy ludzi odnoszących czytany przez nich tekst biblijny do sytuacji innej niż ta, którą uwzględnił autor tekstu danej księgi biblijnej. Do aktualizacji dochodzi wówczas,

⁶ Por. S. Harężga, *Droga Słowa Bożego od zrozumienia do inkulturacji*; w: *Interpretacja Biblii w Kościele...*, dz. cyt., s. 204.

gdy ponadczasowe orędzie zostaje zastosowane do sytuacji dzisiejszego czytelnika, a sama aktualizacja zostaje ujęta w języku współczesnym i zrozumiałym dla obecnego odbiorcy⁷.

1.2. Zasady podstawowe dla aktualizacji

Podstawowym wymogiem aktualizacji jest ustalenie sensu wyrazowego tekstu, który zakłada poprawną egzegezę, a w razie braku umiejętności do jej przeprowadzenia, konieczne jest skorzystanie z odpowiednich pomocy egzegetycznych (IBK IV. A 2). Nie można zapomnieć o zasadzie eklezjalno-wspólnotowej, która brzmi: aktualizacja jest możliwa dzięki *dynamizmowi żywej tradycji wspólnoty wiary*. Z jednej strony owa *żywa tradycja wspólnoty wiary* ma chronić przed interpretacjami pochodzącymi od „innego ducha”, z drugiej zaś *żywa tradycja* winna być „nośnikiem” *pierwotnego dynamizmu wspólnoty Kościoła* (IBK IV. A 1).

Kluczowym warunkiem poprawnej aktualizacji jest „szczerze szukanie światła”, jakie teksty biblijne – niezmiennie w swoim brzmieniu – „niosą dla czasów obecnych”. To zaś zakłada traktowanie Biblii jako „uprzywilejowanego przewodnika” dla życia chrześcijańskiego (IBK IV. A 1). Owe „szczeremu szukaniu światła” przeciwstawić należy podejście, które zawiera manipulowanie tekstem, szukanie potwierdzenia dla własnych zamiarów albo uległość wobec ideologicznych założeń. Do postulatów hermeneutyki o koniecznej interakcji między tekstem a czytelnikiem⁸ należałoby dodać uległość wobec poznanych światła, natchnień czy intuicji.

Przyjmując te i podobne zasady (*fr. les principes*) tak rozumianego dostosowania orędzia biblijnego do współczesnej sytuacji, można zrozumieć postulaty i ograniczenia w odniesieniu do aktualizacji. Po przyjęciu zaś zasad i postulatów należałoby poznać przykładowe metody (*fr. les méthodes*)⁹ ukazane na kartach Biblii oraz zachowane w tradycjach żydowskiej i chrześcijańskiej.

⁷ Por. S. Haręzga, *Droga Słowa Bożego od zrozumienia do inkulturacji*, dz. cyt., s. 204.

⁸ Szerzej na ten temat W.G. Jeanrond, *Hermeneutyka teologiczna*, Kraków 1999, s. 18–19.

⁹ Szerzej w R. Pindel, *Aktualizacja według Dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Interpretacja Biblii w Kościele”*, Kraków 2002, s. 17–20 (Z Badań nad Biblią, 5).

2. Trzy kroki aktualizacji biblijnej

Właściwą metodę aktualizacji dokument *Interpretacja Biblii w Kościele* ujmuje w „trzy etapy”, które możemy też określić jako „trzy kroki” (IBK IV. A 2).

2.1. Słuchanie słowa Bożego w aktualnej sytuacji

Pierwszy krok aktualizacji jest określany jako „słuchanie słowa” w kontekście obecnej sytuacji. Podmiotem słuchającym może być wspólnota wierzących, czego przykładem jest słuchanie słowa oraz rozeznawanie nowych sytuacji przez Kościół Jerozolimski ze szczególnym udziałem apostołów i starszych (Dz 4, 23–31; Dz 15, 13–21). Jednak aktualizacja może być podejmowana także przez pojedynczą osobę lub grupę przewodzącą w jakiejś wspólnocie wierzących¹⁰. Tak jest na przykład w przypadku Piotra, który aktualizuje słowo Boże w sytuacji odejścia Judasza z grona Dwunastu (Dz 1,15–26), czy wspólnoty Kościoła Jerozolimskiego z udziałem Piotra i Jana (Dz 4, 1–31). Ostatecznie kontekst aktualizacji, a zwłaszcza „słuchanie” tworzy wspólnota Kościoła pod przewodnictwem pasterzy, uległa Duchowi Świętemu¹¹. Kontekst bliższy stanowi dyspozycja każdego słuchającego do tego, by nie poprzestawał na rozumieniu literalnym tekstu, ale był wrażliwy na natchnienia, wzbudzone przez Ducha Świętego i rozeznawane w świetle wiary, bogactwa Tradycji oraz Magisterium Kościoła (IBK IV. A 3).

2.2. Rozpoznawanie aspektów aktualnej sytuacji w świetle słowa Bożego

Drugi krok aktualizacji został określony przez dokument *Interpretacja Biblii w Kościele* jako „rozpoznanie aspektów obecnej sytuacji, które tekst naświetla lub kwestionuje” (IBK IV. A 2). W nowej sytuacji, która bywa złożona i wieloaspektowa, tylko niektóre elementy mogą być naświetlane lub kwestionowane przez tekst biblijny, rozpoznany jako najbardziej

¹⁰ O rozeznawaniu znaków czasu w świetle Biblii w: W.A. Barry, *Wysłuchać się w Boga*, dz. cyt., s. 75–83.

¹¹ Por. R. Pindel, *Aktualizacja według Dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Interpretacja Biblii w Kościele”*, dz. cyt., s. 21.

odpowiedni do sytuacji w trakcie uprzedniego słuchania słowa Bożego. Takie postawienie sprawy odrzuca mechaniczne przenoszenie rozwiązań problemów w czasach biblijnych na sytuacje w warunkach obecnych. Tekst dokumentu mocno podkreśla wysiłek osobisty człowieka dokonującego aktualizacji, zakładając jego uczciwość i umiejętność rozeznawania (IBK IV. A 1).

Dokument Papieskiej Komisji wskazuje na dwa możliwe sposoby oddziaływania rozpoznanego tekstu biblijnego na sytuację, w której dokonuje się aktualizacji. Może ów tekst (lub teksty) *aspekty obecnej sytuacji* albo *naświetlać*, albo *zakwestionować* (IBK IV. A 2). W jednej więc aktualizacji jakiś element obecnej rzeczywistości można będzie zobaczyć w nowy sposób lub w innym świetle. W innej zaś aktualizacji okaże się, że jakieś działanie czy aprobata dla określonej sytuacji są niedopuszczalne. Ktoś pod wpływem tekstu biblijnego rozezna, że przewlekła choroba, cierpienie czy ograniczenie to wezwanie do łączenia się w cierpieniu z Jezusem, by w ten sposób „w swoim ciele dopełniać udręk Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24). Innego zaś tekst biblijny natchnie nadzieją, umocni i doprowadzi do podjęcia modlitwy o własne zdrowie, ale też za lekarza, który go leczy (por. Syr 38, 1–15).

2.3. Wydobycie właściwych elementów z pełni sensu tekstu biblijnego

Trzeci krok aktualizacji polega na znalezieniu w tekście biblijnym precyzyjnych wskazań na obecną sytuację. Dlatego „z pełni znaczeniowej tekstu biblijnego” należy wydobyc te elementy, które mogą doprowadzić do przemiany współczesnej sytuacji w sposób owocny. Do tego wszelka „przemiana sytuacji w sposób owocny musi być zgodna z wolą Boga w Chrystusie” (IBK IV. A 2). Nie może więc aktualizacja wzywać do działań motywowanych zemstą, z użyciem przemocy czy wbrew sprawiedliwości. Wolą Boga nie może być działanie sprzeczne z ewangelią bądź dobrem wspólnym społeczeństwa, w którym dokonuje się aktualizacji.

Wymienione trzy kroki aktualizacji przypominają strukturę literacką określaną jako *symetria koncentryczna* typu A B A'. W tego typu strukturze, zaliczanej do retoryki hebrajskiej, wychodzi się od określenia problemu w ujęciu adresata (element A), następnie przechodzi się do „osi

argumentacji”, którą stanowi odwołanie się do fundamentalnych treści dla tego typu perswazji (element B), by dać precyzyjną odpowiedź na postawiony problem (element A’)¹². Elementy skrajne (A i A’) są w opozycji do centralnego (B), podobnie w aktualizacji krok I oraz III odnoszą się w różny sposób do tekstu Biblii, krok II zaś koncentruje się na obecnej sytuacji.

3. Teksty Dziejów Apostolskich będące przykładem aktualizacji

Dzieje Apostolskie nie stanowią jakiejś „kroniki” początków Kościoła. Raczej, odwołując się do wcześniejszych tradycji, tę „Drugą Księgę” Łukasza tworzą kolejne modele rozpowszechniania się słowa Bożego oraz życia według Pisma i prowadzenia przez Ducha Świętego.

3.1. Wzorcowe słowa i czyny Kościoła Apostolskiego

Dzieje Apostolskie niejednokrotnie w swoich narracjach opisują życie wspólnoty kierowanej przez apostołów jako model¹³, kolejne mowy (wraz z narracją, w której są osadzone), w sumie obejmujące około 1/3 całego tekstu Księgi, dają wzorce dla głoszenia kerygmatu wśród Żydów (Dz 2 – 7), Samarytan (Dz 8) i pogan (Dz 16 – 18), inne zaś wzorcową obronę wobec oskarżeń wyznawców Chrystusa (Dz 22; 23; 24; 26; 28)¹⁴. Niektóre z mów zawierają teologiczną interpretację ważnego wydarzenia dziejoznawczego w początkach Kościoła. Już w dniu Pięćdziesiątnicy Piotr daje wyjaśnienie sensu zesłania Ducha Świętego (Dz 2, 14–36), żydowskim wyznawcom musi później ukazać znaczenie swojego wejścia do domu Korneliusza, gdy po raz pierwszy głosi ewangelię poganom (Dz 10, 34–43). Niejednokrotnie także mowy Pawła zawierają rozeznanie

¹² A. Vanhoye widzi w trzech rozdziałach 1 Kor 12–14 elementy symetrii typu A B A’. Por. A. Vanhoye, *I carismi nel Nuovo Testamento*, Roma 1994, s. 32–34; szerzej: R. Pindel, *To co z Ducha Świętego. Egzegeza wybranych tekstów Nowego Testamentu*, Kraków 1997, s. 83–84.

¹³ Por. R. Pindel, *Model ustanowienia czy przewyżczenia kryzysu rozwoju (Dz 6, 1–7)*, „Analecta Cracoviensia” 27 (1995), s. 281–282.

¹⁴ Por. R. Pindel, *Mowy obronne św. Pawła w Dziejach Apostolskich. Analiza retoryczna Dz 24 i 26 w kontekście zastosowania retoryki w biblistyce*, Kraków 2012, s. 227–229.

tęgo co stanowi *novum* w rozszerzaniu ewangelii (por. Dz 13, 16–41; 17, 22–31; 20, 18–35)¹⁵.

W Dziejach Apostolskich znajdziemy różne wzorce dotyczące głoszenia ewangelii, poczynając od sposobu wyboru misjonarzy (Dz 13, 1–5), zmiany składu zespołu (Dz 15, 36 – 16, 5), motywu wyboru drogi i miejsca zatrzymania dla głoszenia ewangelii (Dz 16, 6–15). Znajdujemy także modele kerygmatu w synagodze (Dz 13, 14–52), dla pogan (Dz 14, 8–18; 17, 16–34) czy w sytuacji prześladowania i uwięzienia (Dz 5, 17–42; 16, 25–40)¹⁶. Dzieje Apostolskie ukazują również przykłady dla umacniania założonych Kościołów (Dz 15, 30 – 16, 5; 18, 23 – 19, 12; 20, 1–38) lub rozwiązywania problemów struktur i urzędów w Kościele (Dz 6, 1–7).

3.2. Przykłady aktualizacji słowa Bożego w Dziejach

W kontekście wymienionych wyżej modelowych tekstów należy wskazać trzy, które zawierają elementy składające się na proces aktualizacji według dokumentu *Interpretacja Biblii w Kościele*. W porządku narracji Dziejów Apostolskich będą to następujące perykopy:

- a. Ustanowienie Macieja w miejsce Judasza (Dz 1, 15–26),
- b. Modlitwa Kościoła wobec grózb ze strony Sanhedrynu (Dz 4, 1–31),
- c. Rada Jakuba dla ocalenia jedności Żydów i pogan w Kościele (Dz 15, 13–21).

Przybliżmy krótko charakter aktualizacji, która jest realizowana w powyższych perykopach. Pierwsza z nich (Dz 1, 15–26) zawiera odwołanie się do zapowiedzi Pisma, gdy nie ma już pełnego grona Dwunastu, odkąd Judasz, po wydaniu Jezusa, zakończył swoje życie według narracji zawierającej *topos* śmierci prześladowcy (1, 16)¹⁷. Aktualizacja realizowana przed Zesłaniem Ducha Świętego zakłada poszukiwanie świa-

¹⁵ Por. W. Rakocy, „Będziecie moimi świadkami...” (Dz 1, 8). *Dzieje Apostolskie; w: Dzieje Apostolskie i Listy św. Pawła*, red. J. Frankowski i S. Mędała, Warszawa 1997, s. 17 (Wprowadzenie w Myśl i Wezwanie Ksiąg Biblijnych, 9).

¹⁶ Szerzej na temat *toposu* cudownego uwolnienia w: Z. Conder, *Cudowne uwolnienie z więzienia według Dziejów Apostolskich w kontekście starotestamentalnej tradycji biblijnej*, Warszawa 2016 (Biblica et Theologica TNFS).

¹⁷ Por. W. Linke, *Śmierć Judasza w Dz 1, 18 jako przykład śmierci prześladowcy*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 1 (2008), s. 177–178.

teł w sytuacji, gdy nowy lud Boży szuka tożsamości w podobieństwie do Izraela składającego się z dwunastu pokoleń Izraela. Dlatego – dzięki światłu z przywołanego słowa Bożego (Ps 69, 26 oraz Ps 109, 8) – grono Jedenastu zostaje uzupełnione o ucznia, który spełni kryteria aktualne dla nowej sytuacji i na którego wskaże los (Dz 1, 23–26)¹⁸.

Drugi tekst (Dz 4, 1–31, a zwłaszcza 4, 23–31) zawiera modlitwę Kościoła, która zakłada uprzednią aktualizację. W obliczu gróźb ze strony przywódców Izraela zgromadzeni pod przewodnictwem apostołów znajdują światło dla tej sytuacji w tekście w Ps 2, 1–2. Mimo gróźb trzeba trwać w wierze i głosić ewangelię, dlatego wyznawcy wypowiadają modlitwę potrzebną dla odważnego głoszenia (Dz 4, 29–31)¹⁹.

Trzeci tekst (Dz 15,13–21) odnosi się do aktualizacji w sprawach doktryny i dyscypliny kościelnej zarazem. Przyjmując fundamentalną prawdę, że zbawienie dostaje się przez wiarę (15, 8–11), apostołowie i starsi szukają światła w słowie Bożym dla sytuacji, w której niektórzy ze stronnictwa faryzeuszy domagają się jeszcze obrzezania i zachowywania Prawa od pogan, którzy uwierzyli w Jezusa i przyjęli chrzest (15, 4–5). Przywołany tekst proroka Amosa (9, 11–12) służy temu, by podjąć decyzję dotyczącą odpowiednich zasad o charakterze przejściowym i terytorialnie ograniczonym, które powinny być przyjęte przez ochrzczonych pogan, by pozostawać w jedności stołu z mieszkającymi obok judeochrześcijanami (Dz 15, 19–20). O takiej też treści list zostaje przekazany przez posłańców zaniepokojonym adresatom w Antiochii, Syrii i Cylicji (15, 22–29)²⁰.

4. Analiza literacko-retoryczna Dz 4, 1–31

W tym punkcie przejdziemy do analizy literacko-retorycznej drugiego z wymienionych wyżej tekstów (Dz 4, 1–31), wskazując elementy

¹⁸ Według *Interpretacja Biblii w Kościele* Biblia może naświetlać np. „problem urzędów oraz wspólnotowego wymiaru Kościoła, opcję na rzecz ubogich oraz teologię wyzwolenia, czy wreszcie sytuację kobiet”.

¹⁹ Por. J.A. Fitzmyer, *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York 1998, s. 306 (The Anchor Bible, 31).

²⁰ Por. R. Pindel, *To co z Ducha Świętego*, dz. cyt., s. 71–74.

odpowiadające aktualizacji tekstu biblijnego, jak je przedstawia dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele*. Objętość artykułu nie pozwala na adekwatną analizę wszystkich trzech wymienionych tekstów, wybrany zaś (Dz 4, 1–31) najwyraźniej ukazuje przykład aktualizacji. Jest to także ilustracja najbardziej wyraźna ze względu na kontrast, który tworzą modelowa aktualizacja apostołów i Kościoła w opozycji do antymodelu, jaki stanowi postawa przywódców religijnych Izraela.

4.1. Delimitacja i segmentacja Dz 4, 1–31

Pierwsza orientacja w tekście wskazuje perykopę w granicach Dz 4, 23–31 jako adekwatną dla ukazania trzech kroków aktualizacji. Faktycznie jednak dopiero uwzględnienie większej całości, obejmującej wersety 4, 1–31, ilustruje w pełni aktualizację dokonaną przez apostołów i Kościół w Jerozolimie. Tak wyznaczona całość obejmuje dwie partie (4, 1–22 oraz 4, 23–31), tworzące paralelizm ze względu na dwa środowiska, w których ujawnia się diametralnie różne podejście do znaków oraz szukania światła w słowie Bożym dla aktualnej sytuacji. Pierwsze środowisko tworzą przywódcy Izraela (4, 1–22) drugie zaś apostołowie i zgromadzony Kościół (4, 23–31).

Pierwsi pozostają „zamknięci” na znak uzdrowienia chromego od urodzenia i na niezwykle przemówienie niewykształconych apostołów (4, 13–18). Przede wszystkim oskarżyciele nie szukają światła w słowie Bożym. Apostołowie zaś i Kościół postępują tak, że ich rozeznawanie nowej sytuacji w świetle Pisma może być określone jako aktualizacja.

Dwie paralelne partie tekstu Dz 4, 1–31 można podzielić na pięć członów²¹, nadając im tytuły inspirowane dokumentem *Interpretacja Biblii w Kościele*:

²¹ Przyjęta struktura różni się nieco od tej, którą zaprezentował ostatnio w swojej pracy na temat cudownych uwolnień z więzienia Zbigniew Conder. Dzieli on interesującą go pierwszą partię (Dz 4, 1–22) na cztery człony: A B1 B2 B3. Drugą partię (Dz 4, 23–31) odróżnia od pierwszej przez literę C. Por. Z. Conder, *Cudowne uwolnienie z więzienia...*, dz. cyt., s. 147.

Partia I Dz 4, 1–22	Partia II Dz 4, 23–31	Tytuł członu
Dz 4, 1–7	Dz 4, 23	[1] Powód aktualizacji
Dz 4, 8–12	Dz 4, 24–26	[2] Wskazanie adekwatnego tekstu biblijnego
Dz 4, 13–18	Dz 4, 27–28	[3] Rozpoznanie aspektów aktualnej sytuacji
Dz 4, 19–20	Dz 4, 29–30	[4] Aspekty sytuacji naświetlone lub zakwestionowane
Dz 4, 21–22	Dz 4, 31	[5] Owocna przemiana aktualnej sytuacji

Analiza literacko-retoryczna, ze względu na istniejący paralelizm pomiędzy partią I i II, posuwać się będzie w kolejności członów od [1] do [5], ale badane będą dwa człony jeden po drugim, które są przyporządkowane temu samemu tytułowi.

4.2. Powód aktualizacji i wskazanie adekwatnego tekstu

Takie porównanie pierwszego członu partii I oraz II prowadzi do następujących wniosków: w partii I w członie [1] (4, 1–7), zatytułowanym „Powód aktualizacji”, straż świątynna osadza dwóch apostołów w więzieniu, aby mogli być przesłuchani przez przywódców Izraela, czemu – w paralelnym członie [1] partii II (4, 23) – odpowiada relacja uwolnionych z więzienia o groźbach ze strony arcykapłanów i starszych (4, 23).

Człon [2] w partii I, noszący tytuł „Wskazanie adekwatnego tekstu biblijnego”, zawiera wypowiedź Piotra, który „napełniony Duchem Świętym” (4, 8), odpowiada na zarzuty Sanhedrynu słowami z psalmu o „kamieniu odrzuconym przez budujących, który stał się kamieniem węgielnym” (Dz 4, 11; por. Ps 118, 22)²². W ten sposób Apostoł ukazuje śmierć Jezusa na krzyżu – skandaliczną w oczach oskarżycieli – jako przewidzianą przez Pisma, samego zaś Jezusa jako jedyne Zbawiciela wszystkich ludzi (4, 12)²³. Wskazany przez Piotra tekst psalmu, najlepiej oświetlający aktualną sytuację, stanowi kluczową część odpowie-

²² Werset Ps 118, 22 należy do najważniejszych argumentów z Pism dla odrzucenia „zgorśzenia krzyża” w pismach Nowego Testamentu (por. Mt 21, 42; Mk 12, 10; 1 P 2, 4–8).

²³ Por. J. Zmijewski, *Die Apostelgeschichte*, Regensburg 1994, s. 217–218 (Regensburger Neues Testament).

dzi na oskarżycielskie pytanie przywódców Izraela o uzasadnienie dla dokonanego uzdrowienia i głoszenia Jezusa (4, 7).

W partii II w członie [2] (Dz 24–26) zgromadzeni wyznawcy Jezusa, po wysłuchaniu dwóch apostołów (4, 24) zwracają się do Boga w modlitwie, której początek brzmi: „Wszechwładny Stwórco (*Despota, sy ho poiêsas*)²⁴ nieba i ziemi, i morza, i wszystkiego, co w nich istnieje” (4, 24). Dwa tytuły (*Wszechwładny i Stwórca*) wskazują na rangę słów przywołanego psalmu, bo to sam Bóg wypowiedział je kiedyś przez Ducha Świętego²⁵, teraz zaś zapisane słowo od Boga daje światło dla zrozumienia aktualnej sytuacji. Wierzący czytelnicy całego Psalmu 2 znajdowali w nim zapowiedź Bożego zwycięstwa nad wszystkimi, którzy występują przeciw Niemu i Jego wyznawcom, zaś wyznawcy Jezusa, którego „Bóg wskrzesił z martwych”, widzieli już w pierwszych jego wersetach uzasadnienie tego, że Boży plan zbawienia najpełniej realizuje się w życiu i śmierci namaszczonego przez Boga Jezusa²⁶.

Analizowany przez nas tekst (4, 1–31) ukazuje, jak apostołowie, a później zgromadzeni pod przewodnictwem apostołów „rozpoznają aspekty aktualnej sytuacji”, zwracając przede wszystkim uwagę na słowa o spisku „królów ziemi i książąt” przeciw „Panu i Jego pomazańcowi” (Dz 4, 26; Ps 2, 2). Przywołanie tych właśnie słów jako adekwatnych do sytuacji stanowi realizują pierwszego kroku aktualizacji.

4.3. Rozpoznanie aspektów aktualnej sytuacji

Człon [3] partii I (Dz 4, 13–18) ukazuje radykalnie różne postawy oskarżycieli i apostołów. Pierwsi poprzestają na zdziwieniu wobec wydarzeń i słów Piotra, ostatecznie zaś okazują się bezradni wobec znaku, któremu „nie da się zaprzeczyć” (4, 16). Nie podejmują próby szukania światła w słowie Bożym dla aktualnej sytuacji, ani nawet nie wyciągają żadnego wniosku z faktu, że dokonujący znaków i zyskujący skutecznie nowych

²⁴ Do Boga został odniesiony tytuł *Despota*, jako że *Kyrios* jest przypisywany Jezusowi. Por. Łk 2, 29.

²⁵ E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1977, s. 223 (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 3).

²⁶ Por. A. Deissler, *Die Psalmen*, Düsseldorf 2002, s. 36.

wyznawców apostołowie to przecież ludzie „nieuczeni i prości” (4, 13)²⁷. Na skutek spisku, który podejmują za zamkniętymi drzwiami (4, 16–17), mogą co najwyżej zabronić „przemawiać i nauczać w imię Jezusa” (4, 18).

Apostołowie nie będą mogli ustosunkować się do treści i przebiegu spisku, bo zostaną wcześniej usunięci z Sali Rady (4, 15–18). Dlatego te istotne aspekty sytuacji, w jakiej się znajdują apostołowie, stanowi zakaz głoszenia Jezusa oraz uwolnienie z więzienia.

Człon [3] partii II, zatytułowany „Rozpoznanie aspektów aktualnej sytuacji”, zaczyna się od słów: „Zeszli się bowiem rzeczywiście w tym mieście przeciw świętemu Słudze Twemu, Jezusowi, którego namaściłeś” (4, 27). Tymi słowami Kościół w Jerozolimie identyfikuje, zapowiadanych w Piśmie, przeciwników Pomazańca z Herodem oraz Poncjuszem Piłatem²⁸. Władca żydowski z namiestnikiem rzymskim zostają złączeni „z poganami i pokoleniami Izraela” (4, 27). Zapowiedzi Psalmu 2 spełniają się w aktualnej sytuacji przez to, że przeciwnicy Mesjasza czynią to, co „ręka i myśl Boga zamierzyły” (4, 28).

4.4. Naświetlone aspekty aktualnej sytuacji

Człon [4] obu partii nosi tytuł *Aspekty sytuacji naświetlone lub zakwestionowane*. W partii I (Dz 4, 19–20) owe aspekty sytuacji, w jakiej znaleźli się dwaj apostołowie, oświetlone przez słowo Boże, wyrażają się w rozoznaniu, że nie mogą oni dać się zastraszyć przez tych, którzy są zapowiadany przez Pismo przeciwnikami posłanego przez Boga Mesjasza. Apostołowie – w oczach oskarżycieli „nieuczeni i prości” – ze zdumiewającą odwagą (4, 13) stwierdzają: „Nie możemy nie mówić tego, cośmy widzieli i słyszeli” (4, 19). W formie zuchwałego pytania skierowanego do przywódców religijnych („Rozsądźcie”), jednoznacznie deklarują posłuszeństwo wobec Boga, nawet gdyby to się nie podobało ludzkim przywódcom (4, 20).

W paralelnym członie [4] partii II (4, 29–30) po wysłuchaniu Piotra i Jana oraz po przywołaniu początkowych słów z Psalmu 2 oraz

²⁷ Terminy *agrammatos* oraz *idiotes* to niekoniecznie niepiśmienni, ale ogólnie niewykształceni i zrównani z prostym ludem. Por. E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte*, dz. cyt., s. 216.

²⁸ Tylko w pierwszym dziele Łukasza Piłat i Herod „stali się przyjaciółmi” (Łk 23, 12).

rozpoznaniu, jakie dokładnie aspekty aktualnej sytuacji ów tekst Pisma naświetla, wspólnota Kościoła daje odpowiedź, która stanowi dopełnienie aktualizacji wypowiedzianej przez dwóch apostołów przed Radą. Do ich uprzedniej deklaracji „Nie możemy nie mówić tego, cośmy widzieli i słyszeli” (4, 19) wspólnota Kościoła w Jerozolimie teraz dodaje prośbę skierowaną do Boga o umocnienie do dalszego głoszenia słowa Bożego z całą odwagą (4, 29)²⁹.

Dyspozycja głosicieli to jedyny aspekt sytuacji, który wymaga zmiany. Proszący są przy tym pewni otrzymania daru umocnienia do głoszenia ewangelii, ale także tego, że Bóg nadal będzie potwierdzał ich słowa, gdy będzie „uzdrawiać i dokonywać znaków i cudów przez imię świętego Sługi Jezusa” (4, 30).

4.5. Owocna przemiana aktualnej sytuacji

Wreszcie, w ostatnim członie [5] części I (4, 21–22) przywódcy Izraela puszczają wolno dwóch apostołów, przestrzegając ich przed dalszym głoszeniem Chrystusa. Jako uzasadnienie takiego niekonsekwentnego ich potraktowania autor narracji wskazuje dwie przyczyny: brak podstaw do wymierzenia im kary (4, 21a) oraz взгляд na lud, który był „po stronie sprawców uzdrowienia” (4, 21b). W ten sposób brak aktualizacji ze strony przywódców żydowskich oraz nierozpoznanie znaków prowadzi do bezradności i decyzji niekonsekwentnej oraz niespójnej. Równocześnie w tej partii I dwaj apostołowie z pomocą Ducha Świętego dają świadectwo o Chrystusie (4, 8). Nie obmyślają jakiejś obrony, ale zdają się na inną „wymowę i mądrość, której żaden z prześladowców nie będzie się mógł oprzeć ani się sprzeciwić” (por. Łk 21, 15). W ten sposób w ich przypadku realizuje się to co obiecuje aktualizacja: „Owocna przemiana aktualnej sytuacji”³⁰.

W członie [5] w części II (4, 31) jest ukazana w całej pełni „Owocna przemiana aktualnej sytuacji”. Po odwołaniu się do adekwatnego

²⁹ Owa odwaga (*parresia*) musi być adekwatnym do sytuacji darem, skoro wierzący proszą właśnie o nią Boga. Gdy zaś Bóg odpowiada na prośbę, oni faktycznie „odważnie głoszą słowo Boże” (4, 31). Por. J. Zmijewski, *Die Apostelgeschichte*, dz. cyt., s. 229.

³⁰ Por. S. Haręzga, *Droga Słowa Bożego od zrozumienia do inkulturacji*, dz. cyt., s. 213–214.

do sytuacji Pisma (Ps 2, 2), po znalezieniu aspektów aktualnej sytuacji, które naświetla słowo Boże, wreszcie po modlitwie o odwagę w głoszeniu ewangelii (Dz 4, 29–30), Bóg daje odpowiedź przez umocnienie ich do tego dzieła, do którego zostali powołani (4, 31).

5. Biblijny przykład aktualizacji dla współczesnego czytelnika Biblii

Do ukazania biblijnego modelu aktualizacji konieczna okazała się analiza obu partii perykopy Dz 4, 1–31. W pierwszej z nich (4, 1–22) przeciwnicy apostołów tworzą anty-model aktualizacji, zaś dwaj apostołowie podejmują jej pierwsze kroki przez deklarację dotyczącą trwania w dawaniu świadectwa o Zmartwychwstałym i Zbawicielu wszystkich ludzi (4, 10–12). Kontynuacja procesu aktualizacji przez apostołów i wierzących dokonuje się w drugiej partii (4, 23–31). Obie partie mają potwierdzić, że wszystkie wydarzenia dokonują się według zamiarów Boga, zapisanych w Piśmie. Sanhedryn uczestniczy w zamiarach Boga w sposób nieświadomy, bez rozeznania znaków i Pisma. Kościół zaś, pomimo prób zastraszenia, pozostaje uległy wobec zamiarów Boga, a przez stosowną modlitwę będącą owocem aktualizacji otrzymuje umocnienie do dalszego i odważnego głoszenia ewangelii. Umocnienie przez Ducha Świętego proszących i ich dalsze nieustraszone głoszenie Jezusa potwierdza właściwe rozeznanie słowa przez wspólnotę Kościoła i realizację Bożego zamiaru. Zapewne analiza innych tekstów, a zwłaszcza pozostałych dwóch z *Dziejów Apostolskich* (1, 15–26 oraz 15, 13–21), powinna przynieść dalsze wskazania i zachęty do aktualizacji na miarę naszych nowych sytuacji.

Aktualizacja przedstawiona w dokumencie *Interpretacja Biblii w Kościele* ma swoje wzorce w Biblii, o czym mówi wprost dokument Papieskiej Komisji Biblijnej. Wymienia on aktualizację tekstu starotestamentowego w tej samej części Biblii (Wj 16 w Mdr 16, 20–29), ale także w Nowym Testamencie (Wj 16 w J 6)³¹. Dlatego też postawa apostołów i wierzących w Jerozolimie w tekście Dz 4, 1–31, a zawierająca odwołanie

³¹ Dokument wymienia także wzorce aktualizacji w tradycji żydowskiej i chrześcijańskiej jak np. typologia, alegoria (IBK IV. A 2).

się do tekstów starotestamentowych, może być dobrym przykładem aktualizacji dla współczesnego chrześcijanina. Jest tym lepszym, gdy dzisiejszy czytelnik Biblii – podobnie jak dwaj apostołowie oraz Kościół w Jeruzolimie – szuka światła dla nowej sytuacji w słowie Bożym. Postępowanie opisane w Dz 4, 1–31 jest wzorcowe również w tym, że apostołowie i wierzący wzywają najpierw Ducha Świętego i otwierają się na Jego natchnienia. Dający przykład nie tylko szczerze szukają owych aspektów aktualnej sytuacji, na które wskazuje Pismo, ale też proszą Boga o potrzebną przemianę siebie samych lub rzeczywistości, a wszystko w zależności od tego, czego domaga się rozeznanie w określonej sytuacji. W ten sposób przykłady aktualizacji w początkach Kościoła, jak je ukazują tekst Dz 4, 1–31 oraz inne w całych Dziejach Apostolskich, mogą dać szczegółowe wskazania i zachętę do współczesnej praktyki rozeznawania nowych sytuacji z pomocą słowa Bożego.

Jako przykład owocnej aktualizacji słowa Bożego przywołany został przez nas tekst natchniony (Dz 4, 1–31), napisany w pierwszych dziesiątkach lat Kościoła, gdy w kerygmacie, dialogu i apologii z ówczesnym judaizmem argumentem był przede wszystkim tekst biblijny, interpretowany według uznawanych wówczas sposobów, następnie znaki poświadczające słowo, ale także świadectwo o Zmartwychwstaniu. Niezwykły walor postawy Kościoła ukazanej w Dz 4, 1–31 zasada się na tym, że stanowi świadectwo apostołowskiego praktykowania aktualizacji Pism, które zostało zapisane pod natchnieniem Ducha Świętego i jako takie włączone do korpusu pism założycielskich nowego ludu Bożego.

Bibliografia

W.A. Barry, *Wsluchać się w Boga*, Warszawa 1994.

Z. Conder, *Cudowne uwolnienie z więzienia według Dziejów Apostolskich w kontekście starotestamentalnej tradycji biblijnej*, Warszawa 2016 (Biblica et Theologica TNFS).

A. Deissler, *Die Psalmen*, Düsseldorf 2002.

J.A. Fitzmyer, *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York 1998 (The Anchor Bible, 31).

E. Haenchen, *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1977 (Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 3).

Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich, tłum. i red. R. Rubinkiewicz, Warszawa 1999.

W.G. Jeanrond, *Hermeneutyka teologiczna*, Kraków 1999.

W. Linke, *Śmierć Judasza w Dz 1, 18 jako przykład śmierci prześladowcy*, „*Biblica et Patristica Thoruniensia*” 1 (2008), s. 164–178.

R. Pindel, *Aktualizacja według Dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Interpretacja Biblii w Kościele”*, Kraków 2002, s. 9–26 (Z Badań nad Biblią, 5).

R. Pindel, *Model ustanowienia czy przewyciężenia kryzysu rozwoju (Dz 6,1-7)*, *Analecta Cracoviensia* 27 (1995), s. 263–282.

R. Pindel, *Mowy obronne św. Pawła w Dziejach Apostolskich. Analiza retoryczna Dz 24 i 26 w kontekście zastosowania retoryki w biblistyce*, Kraków 2012.

R. Pindel, *To co z Ducha Świętego. Egzegeza wybranych tekstów Nowego Testamentu*, Kraków 1997.

W. Rakocy, „*Będziecie moimi świadkami...*” (Dz 1, 8). *Dzieje Apostolskie*; w: *Dzieje Apostolskie i Listy św. Pawła*, Warszawa 1997, s. 13–77 (Wprowadzenie w Myśl i Wezwanie Ksiąg Biblijnych, 9).

J. Szlaga, *Akomodacja biblijna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1985, kol. 242–244.

A. Vanhoye, *I carismi nel Nuovo Testamento*, Roma 1994.

J. Zmijewski, *Die Apostelgeschichte*, Regensburg 1994 (Regensburger Neues Testament).